

Виолета Николовска

Факултет за образовни науки

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

ПОЕТОТ И НАРОДОТ

Апстракт: Во трудот ќе биде анализирана првенствено песната „Везилка“ од Блаже Конески. За оваа антологиска песна од нашиот великан на поетската и научна реч говореле и ја анализирале многу големи имиња од нашата и не само нашата научна мисла; ќе се обидеме и ние да дадеме наше согледување, се надеваме на малку поразличен начин. Ќе се обидеме да ја анализираме песната „Везилка“ преку концептите кои ги донесува како стожерни во нејзината структура (кои ги среќаваме и во други негови песни) и преку нејзиниот сооднос со македонското народно творештво, но и со некои од неговите песни кои ја отсликуваат длабоката врска на душата на поетот со судбината на неговиот народ.

Клучни зборови: модернизам, Конески, Везилка, традиција, поезија

Личноста на Блаже Конески и неговото место во македонската наука за јазикот и во литературата соодветно ја определува Ала Шешкен (Шешкен 2012, 21): „Формирањето на националните литератури е невозможно без крупни, „универзални“, енциклопедиски личности, кои и му придаваат на развојот на уметничкиот збор вистинско забрзување. Таква фигура за македонската литература бил Блаже Конески – писател, филолог и општествен деец“. Со право Филолошкиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ го носи името на стожерот на македонското национално битие: авторот на „Граматиката на македонскиот литературен јазик“, на академско ниво; авторот на „Историјата на македонскиот јазик“, неповторливо и непроценливо дело од научен аспект но и како четиво со стил и јазик кои се уживање за читателот; редакторот на „Речникот на македонскиот јазик (согласно со временскиот контекст во кој е издаден – со српскохрватски толкувања). Она што самоукиот, но со револуционерен дух Ѓорѓи Пулевски, во својата национална ревност се обиде сам да го направи - Слогницата речовска, двата Речника – Речниот од четири и Речникот од три јазика, Славјанско-македонската општа историја, речиси (вела м речиси бидејќи можеби не напиша историја на народот и народите, но со својата научна и општествена дејност тој ја испишуваше и беше дел од неа, од историјата на македонскиот народ и држава), на академско ниво, признато и познато во меѓународната научна дејност,

го направи Блаже Конески. Личноста со скромен, тих дух, на моменти исполнета со горчина и меланхонлија борејќи се со сопствените стерни на духот.

Предмет на анализа на нашето излагање ќе биде песната „Везилка“. Всушност, оваа песна ќе биде центарот на нашата анализа, околу кој, како концентрични кругови ќе се вплетат и мотивите на „Тешкото“, „Стерна“, „Болен Дојчин“, „Одземање на силата“. Оти се вплетени со истите конци: црн и црвен. Нашето излагање го насловивме како „Поетот и народот“. Во овие песни се вплел народот, предците, старците од ороото што го носи името „Тешко“, но се вплела и душата на поетот, која е дел од ткивото на овој народ. Оваа песна е и судбината на поетот („но ти, што ловиш звук на чудна песна, ти си ја кажа судбината своја“), кој е и автор на модерна лирика и рефлексива во лириката, но секогаш, во неговата поезија доминира црната и црвената боја: горчината, тагата, меланхонлијата, крвта што врие, но и нежноста.

Везилка. Антологиската песна „Везилка“ ќе ја анализираме дел по дел (има две целини, означени со арапски бројки) и строфа по строфа. Ќе се обидеме да ги извлечеме клучните концепти, симболи и расположенија и да ги сместиме во соодветниот книжевен контекст на кој му припаѓаат.

Везилке, кажи како да се роди

Проста и строга македонска песна

Од ова срце што со себе води

Разговор ноќен во тревога бесна?

Од овие стихови произлегуваат три концепти: *раѓање, песна и срце*, кои се поставени во следниве релации:

Песната се раѓа.

Македонската песна е проста и строга.

Песната се раѓа од срцето.

Расположението во кое се раѓа простата и строга македонска песна е: *ова срце што со себе води разговор ноќен во тревога бесна*. Клучниот концепт во овој стих, во кој се раѓа песната е тревога. Песната се раѓа во тревога, кога срцето води разговор со себе.

Втората строфа на песната е инструкцијата на македонската Везилка за тоа како да се навезе простата и строга македонска песна:

- *Два конца, парај, од срцето, драги,
Едниот црн е, а другиот црвен,
Едниот буди морничави таги,
Другиот копнеж и светол и стрвен.*

Метафора за песната е македонскиот вез. Конците се во две бои. Тоа се и симболите: црна и црвена боја. Конците се параат (низ болка) од срцето. Црната боја се тагите, кои не се мали, кои се морничави. Не се тоа меланхолични таги на лирична душа на еден поет, туку таги на „родот мој мачен, што во тешково оро се уткале како душата на авторот, таги родот мој мачен што век по век ги трупал, од крвава болка, од робија клета, ... за радосна челада, за слободен свет, ... за љубов што гине со пискот ко жерав во лет...“ (според „Тешкото“). Црвената боја е бојата на копнежот, кој е светол и стрвен од вековната глад што се наталожила во него: „Се залула оро! Се заврте земја, и чиниш – се корне стресениот век, и околу трпнат ридиштата темни и враќаат ек. И божем се врасло кипнатово оро со исконска сила за земјава наша и во него шуми на реките зборот, и во него рика див ветер и страшен, и во него шепнат узреани житја и вечерен мирис се разлива тих, и земјата дише во пролетна ситост со запален здив“ („Тешкото“). Конески во „Тешкото“ ја испеал простата и строга македонска песна извезена од морничави таги и копнеж и светол и стрвен.

*Па со нив вези еднолична низа,
песна од копнеж и песна од мака,
ко јас што везам на ленена риза
ракав за бела невестинска рака.*

Песната... се везе во еднолична низа, еднолична како ритамот на оро, но не на Тешкото, туку она правото, што се игра на свадби. Асоцијацијата на оваа строфа, нејзиниот акцент е на ритамот, „еднолична низа“, а не на чувството, зашто песната е

повторно од копнеж и мака. Но, ритамот е смирен, затоа што е љубовен. Втората слика во истата строфа е сликата на македонската жена „невеста“ во народна носија: во ленена риза, со извезен ракав. Символот за жената е белината, чистотата: „бела невестинска рака“.

Четвртата строфа веќе не е за песната, за убавината, за љубовта... туку за народот:

*Судбинско нешто се плело за века,
Од двете нишки, два созвучни збора,
Едната буди темница што штрека
Другата буди вкрвавена зора.*

Темницата што штрека е минатото, историјата; вкрвавената зора е надежта, но и борбата, зората до која се доаѓа со борба и крв, не со мечтаење.

Првиот дел на песната „Везилка“ е во духот на простата и строга македонска песна. Самиот Конески, во улога на научник овој пат, го има изучувано јазикот на македонската народна поезија (Конески 1971). Во него тој зборува за „народен речитатив“. Излагањето на оваа тема го започнува со констатацијата: „Песната во народот обично се пее, но таа може и да се кажува“. Без да навлегуваме во подлабока анализа на оваа тема и термин, ќе споменеме дека првиот дел на „Везилка“ е извезен токму во ритамот на македонската народна песна, за кој Конески во анализата не зборува многу, туку како роден Македонец интуитивно го носи во себе, во гените свои, во крвта од своите прадедовци која во него зоврива и му навира солзи на очите кога ќе го чуе „Тешкото“.

Еве што вели научникот Конески: „Она што не е уште направено, тоа е споредувањето на шемите на речитативот со делењето на зборовите во ритмички групи при пеењето. Секако дека таквото споредување денеска ќе биде во повеќе случаи отежнато со тоа што се заборавени веќе мелодиите на некои песни за кои имаме постари записи спрема речитативот. Сепак, претходно можат да се забележат овие две можности. Прво, во речитативот може да се одразува она делење во

ритмички групи што го имаме при пеењето (како да е тоа внатрешно пеење, дискретно следење на расчленувањето на текстот при пеењето, со што се постига и полесно приспомнување на текстот). Второ, речитативот може да се издели во шема на скандирање, на дактилска или трохејска основа, која се применува врз стихови со определена структура независно од пеењето“ (Конески 1971, 23).

Вториот дел на „Везилка“ е веќе модернистички. Ќе се задржиме малку на терминот модернизам. Конески се смета за еден од претставниците на модернизмот во македонската повоена лирика (Младеноски 2018, 52-53). Сепак, сметаме дека потребно е да дефинираме што подразбираме под терминот модернизам. Како клучен поим во дефинирањето на модернизмот се смета отфрлањето на поетиката на традиционалните модели и внесување на иновација и оригиналност во чинот на уметничка креација¹. Сепак, авторите на Хрватската енциклопедија го истакнуваат и ова: „Koliko god dakle u cjelini bila **antitradicionalna**, svaka je pojedina vrsta modernističke književnosti **ovisna o poznavanju** specifičnih institucijskih okolnosti i tradicije koju odbacuje ili inovira“. Што е специфичното за македонската модерна? Таа го отфрла повоениот соцреализам во книжевноста, но не ја отфрла народната традиција. Напротив. Неа ја иновира. Во неа ги внесува оние одлики на модернизмот кои ја даваат неговата специфичност: „дисхармоничен сензибилитет; индивидуализам; бегство од реалноста и песимистички настроенија; свртување кон внатрешниот човеков живот, односно кон психолошкото; истакнување на чувственоста, субјективноста и на ирационалното ...“. (Rečnik književnih termina, 1991, 480). Овие чувства превладуваат во вториот дел на „Везилка“, но не само во неа, туку и во „Стерна“, „Болен Дојчин“, „Одземање на силата“.

Самиот Конески се занимавал со јазикот на македонската народна поезија (Конески 1971). Тој посветува и една статија на тема „Јазичниот контакт меѓу македонската народна и уметничка поезија“. Во неа, анализирајќи го делото на македонските модерни поети (од преголема скромност не зборувајќи за себе како поет и претставник на модерната), тој вели: „Во творечка смисла сè уште сме во

¹ modernizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 8. 4. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41465>>.

период кога доминира континуитетот на оралната традиција која како свеж поток ги напојува градинките на новите трудбеници на стихот“ (Конески 1971, 75). Токму такви се и неговите „Везилка“ (особено вториот нејзин дел), „Стерна“, „Болен Дојчин“. Конески е претставник на оваа модерна, втемелена на изворот на македонската народна традиција, што е социокултурниот контекст на модерната во македонската книжевност и поезија. И самиот Конески вели: „Со оглед на тоа што нашата современа поезија, особено во периодот на нејзиното создавање, претрпе изразито влијание на народната поезија, станува сама по себе јасна важноста на едно такво изучување и на поетскиот јазик“ (Конески 1971, 75). Тој самиот, како научник, свесен е за врската на македонската народна со македонската модерна поезија.

Вториот дел на „Везилка“ е препол со симболи, дури би можеле да кажеме и надреалистички (еден од правците во модернизмот). Изразува чувство, но овој пат чувството е лично, на авторот. Два стиха го изразуваат чувството на авторот, иако јазичните описи (слики низ другите стихови се светли, јасни):

*Зошто се губиш, ти строга, ти дивна,
Дните ти минат, прокоби се гласат.*

Ликот на „Везилката“ е наведнат во вториот дел на песната. Нејзиниот вез, се шари - ѝ се обраќа авторот, за да ја охрабри да крене наведена лика – и чудесно блика на синото платно (на небото). Надреалистичниот, модернистички момент е:

*Две бои таму ти горат и капат
Две шарки твои - црвена и црна.
Зар не се плашиш од јаркоста нивна
И најмил спомен дека ќе ти згасат.*

Зошто Везилката би се плашела од јаркоста на боите на нејзиниот вез, зошто таа јаркост на боите и најмил спомен да ѝ згаси? Тоа е чувството што превладува во вториот дел од „Везилка“, тоа е прокобата. Тоа е всушност и судбината на авторот. Неговата „Стерна“. Неговото „Одземање на силата“. Неговиот „Болен Дојчин“. И самиот автор, на крајот на песната прави замена на улогите. Преку зборовите на Везилката, говори тој за себе. Везилката му вели:

Но ти, што ловиш звук на чудна песна

Ти си ја кажа судбината своја.

Која е судбината на авторот? Тој на својата душа го носи Крстот на својот народ. Неговата песна е исткаена од црн и црвен конец. Кога ќе го чуе Тешкото, „во градите жал лута го стиска, во очите му наидува река, му иде да плаче ко дете, да превие раце, да прекрие лик – та гризе усни, стега срцце клето, да не пушти вик“: А викот не го пушта ни кога наидува „Стерната“.

Заклучок. Би можеле да кажеме дека „Везилка“ на Конески е слика на македонската модерна поезија. Исткаена е од црн и црвен конец, во неа се вплетени народното и модерното. Да се навратиме на Конески. Блаже Конески како поет, всушност воопшто и како автор е една повеќеслојна личност. Една книга која изненадува на секоја страница. На една страница те допира поет со „Нежност“, автор на модерна поезија која ги има сите нејзини квалитети, на друга се слуша топотот на орото Тешко, на кое излегле старците со навлажнети очи, и сета тежина што на плеќи ја носат од времињата стрвни. И ќе повториме: за Конески, како автор и поет карактеристично и специфично е што во неговото творештво народното и модерното се вткаени во необичен вез. На мотиви од народното авторот создава поезија што спаѓа во модерната, што изразува длабоки чувства. Иако лексиката е изворна, чиста, македонска народна, формата на песните е веќе модерна. А чувствата... чувствата се единствени, негови. На Конески. Тешки.

Користена литература:

1. Конески, Блаже. 2011. *Поезија*. Скопје: Просветно дело, Редакција Детска радост.
2. Младеноски, Ранко. 2018. *Теорија на книжевноста*. Штип: Иниверзитет „Гоце Делчев“.
3. Шешкен, Ала. 2012. „Везилка“ на Блаже Конески“. XXXVIII Наична конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература

и култура, Охрид, 14 – 15 јули 2011. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, стр. 19 – 27.

4. *Rečnik književnih termina*. Београд: Институт за књижевност и уметност у Београду; Бања Лука: Романов. 1991.